

kóibb" költő szavai. A Dévénytől Vereckéig „viharba bontott“, közel egy millió magyar testvér „pántlikáját lobogtatja“ a szél Kelet és Nyugat kapuinál. A vihar szörnyű dolog, itt minden épkezű és épeszű embernek helye és feladata van, itt küzdeni kell — önmagunkról van szó. S a költőnek, ki e „viharba bontott pántlika“ fiának és dalosának vallja magát, bármelyik sorstársánál is nagyobb éberséggel megtörhetlenebb kitartással kell elfoglalnia helyét a mentőmunkálatoknál.

Lapozok, lapozok az új Győry-könyvben s önkéntelenül is elémtolakodik a költő legeruptivebb, mindent-legmegmozgatóbb kötete, az *Ujarcú magyarok*. Párhuzamba állítom legújabb könyvével, a *Zengő Dunatáj*-jal. Mindkettő jólismert arcot sugároz felém. A táj, a képek eleven víziója, a mondanivaló emelkedettsége, mind, mind elvonul előttem. És mégis... Mintha újabb kötetéből hiányoznék valami; valami, amit az első percekben csak fülem és ritmusérzésem sejt s amiről kis idő múlva már egész valómmal tudomást szerzek: az a magasröptű páthosz, az a forró lendület, ami annyira jellemző tulajdonsága a régi Győry-verseknek, újabb kötetében már halk, egyenletes lélekzessé lassul.

A páthosz, a tiszta költői páthosz nem csupán a tónusban jelentkezik, éppugy, mint ahogyan a temperamentum lázas kitörése sem végsők a költői hangadásban. Kell valami önmarcangoló állandó belső feszültség, melynek ruganyossága oly szédítő magasságok felé röpítheti a szavakat. Sőt, ennél is több kell: prófétai ihlet...

Igen, azt hiszem ez a legjobb kifejezés, ha a két említett Győry-kötet közt párhuzamot vonok. Harcos, hetyke humanizmusától immár elszakadtak e jelzők, emberi megbántottságából tovavesztett a próféta fanatikus harsogása. Igaza volna Szvatko Pálnak, hogy „Győry Dezső elesett a Sarló csataterén“? Nincs igaza.

Nincs igaza, mert Győry még manapság is a csataterén áll. A költő, aki vad és merész kitartással száguldotta be a Dunatáj rónáit és ostromolta hegyeit, leszállt ideges paripájáról. Talán fáradtan, talán hitétvesztetten? Nem tudom. De itt áll Ő, a középeurópai ember, továbbra is közöttünk, szívében a Kárpátok líderceivel, a Vág mentén és a Csallóközben — és mindenütt, ahol a béke, a szabadság, a humanizmus ígéjét kell keményen kimondani. (*Berkó Sándor*)

NAGY ANDOR: TAVASZ VÁRADON. EPOCHA-kiadás, Budapest, 1937.

Tavaszi Váradon: Ady-regény. A szerző a címlepon regénynek tünteti fel. Mondhatnók regényes életrajznak, korrajznak; a mese és a valóság elemei bensőségessé szövődnek az író művében, de sehol a meseszerűség nem ködli el a valóság színeit, s viszont a valóság megtűkrözésében is érezzük a meseszerűt. Szerencsés, ihletett munka, amely a felduzzadó Ady-irodalmat egyéni becsű értékkel gazdagítja. Váradon fakadt ki Ady tavasza, s ez a tavasz nemcsak forrongó, mámoros, nemcsak szeretkezésekkel, duhajkodásokkal teljes, hanem azontul, egy korszak élethű vetülete s benne a fiatal, induló Ady Endre megragadó arcképe. Annyit olvastunk, hallottunk róla, s még mindig rejtélyes, ellentmondó egyénisége. Nyilván az is legmélyebb lényében: indulatok, vágyak sűrű szövődménye, a „démoni“ és „angyali“ örvénylő kavarodása. Nagy Andor ezt az egész Adyt mutatja fel, s ez teszi könyvét megkülönböztetett becsűvé. Az utóbbi évek Ady-irodalma tulságosan elmerült, szinte elfeledkezett az Ady-Léda reláció szálainak felbogozásában. Bármennyire is fontos s érdekes e személyi meghittségek feltárása, s az asszony ihlető szerepének megmutatása, a Léda-komplexum csak egyik, de nem egyetlen meghatározója Ady költői pályájának. És saját-

ságosan Nagy Andor könyve ott végződik, ahol a legtöbb Adyról írott könyv kezdődik: találkozása Lécával. De ebben is, utolsó fejezetében, meggyőzőbb, természetesebb, mint a többi Ady-könyv; érezzük s átéljük, hogy ez az asszony megjelenésének első hatásával hogyan fogta meg, nyugtázta le a költőt, a párizsi „nagy“ nő, a maga európaiságával, nagyvonalúságával, eleméntaritásával a Váradba ékelt, magasbátűző, foggyatékossági érzetekkel telített, lázongó Adyt. Ami a könyvnek egészen kivételes értéket ad, hogy Ady *emberi* valóját megfogható közelségbe hozza, s a költőt számunkra emberileg átélhetőbbé teszi. Adyt csodáljuk, vagy rajongjuk, de valahogy nehezen jutunk emberi közvetlenségbe, fesztelen közelségbe hozzá. Ebben a könyvben Ady alapvető emberértéke rendkívülien megnő, túl a csodálaton valami gyöngéd *emberi rokonszenv* támad bennünk, valami új megismerés, amely örvendeztet és felvidámit. Adyt általában ösztönös lázadónak tartják, s jellemzően, utóbb a regresszió a maga oélljaira akarta hasznosítani, akit előbb üldözött, s akit a haladás erői emeltek fel egy új nemzedék szimbólumává. Nagy Andor megmutatja, s nem holmi regényes módon, hanem az induló Ady váradai évein keresztül, ahol újságíróskodott, hogy ez az ösztönös lázadónak, vér-radikálisnak hitt ember, már akkor, huszas éveiben, a legöntudatosabb, következetességében, eltökéltségben hasonlíthatlan uttörője volt ama korszak nyiladozó haladásvágyának. Hogy már akkor, a vidéki környezet kötelező egyformaságában, s megkivánt alkalmazkodásában ő volt az, aki *európai* szemmel és európai távlatban mérte fel Várad és az akkori Magyarország életnyilvánulásait. Hogy ő volt a nyugati demokrácia, a következetes haladás, a nagy magyar reformtörekvések világos látású, felkészült és eltökélt harcosa, aki már ott Váradon, egymagában szembenállt és szembeszállt a hagyományokkal megszentelt hatalmakkal és intézményekkel. Nagy Andor dokumentál: Ady váradai írásait idézi, akár Vázsonyi első közzereplése, akár Bródy Sándor újhangú írásai váltottak ki vihart, Ady ott van, harcos öntudatosan a haladás, az európaiság oldalán. Megragadó valóságérzéssel eszmél az akkori idők problémáit, s mutatja a jövőbe vezető utakat. Amit Ady akkor, a század elejei években írt, mint a napok krónikása, az ma is, szinte változatlan időszerűséggel érvényes, oly igaz, korszerű, viruló, élő. És ez az Ady, az öntudatos, tisztánlátó, következetes és harcos — s nem az ösztönforradalmár — válik mondhatatlan emberi rokonszenvessé, s jut érzékeltető és értékelhető közelségbe hozzánk. Ezek az évek döntik el végleges egyértelműséggel, hogy ki volt hát Ady: érzelmi lázadó csupán, akit minden társadalmi törekvés kedvére sajátíthat ki, vagy több annál; felkészült, öntudatos európai és reformer, aki a szociológia távlatában fogja át társadalmát. Semmi kétség: Ady már első induló éveiben az, akinek később is megmaradt: a századelejei magyar haladás előharcosa, publicistája, újságírója. A költő Ady mellett megmőtt a mindennapok krónikása is. Ez a felmutatás a könyv legpozitívabb értéke.

Azontul színes, izes, gazdagon áradó írás, bár mértéktartó, ügyelmezett. Megismerjük benne Adyt, Váradot, s ezen keresztül az egykori Magyarországot. A váradai hely- és korrajz külön vonzása a könyvnek, alakjai nemcsak való nevükkel szerepelnek, de élnek is, lényük és létük sajátos hangulatát s levegőjét árasztva. Valami megkapó fluidális sugárzása van e könyvnek, egy korszak lélekképletét érezzük benne. Ami a szerző művében történelmi valóság, az kiválóan fontos és becses, ami regényes, mesészerű benne, túl a belletrisztikus vonáson, csak fokozza a valóság-

élmény eleven hatását. Szerencsés, ihletett munka; regénynek, korrajznak, portrénak egyaránt vonzó és maradandó értékű. (*Neufeld Béla*)

KÉT VERSESKÖNYV. Bizonyára komoly esztétikai okok határozzák meg, hogy a középszerű költemény megítélése és helyes értékelése sokkal nehezebb, mint a középszerű prózáé. Prózánál az olvasónak, bármilyen elvont próza is legyen az, többé-kevésbé tényekkel van dolga. A költészetben s különösképpen a lírai költészet esetében azonban, mint-hogy a vers tulnyomólag azt próbálja kifejezni, amit a költő nem akar, vagy nem tud magának megmagyarázni, annyi szempontot kell figyelembe venni s olyan összetevőket kell kiindulási pontjukig követni, melyek a lélektani kutatást is erősen próbára tennék. Mi marad mégis a bíráló számára, aki elé két verseskönyv kerül, hogy lelkiismeretesen és legjobb tudása szerint ítélje meg azokat? Mi vezetheti el ebben a zavarban azon a közönséges tárgyi valóságon kívül, amit egy könyv fizikai jelenléte nyújt.

Nem nagy költőkről van szó, akik valamilyen formában sikerrel állták ki a részükről valószínűleg sokszor igazságtalannak tartott támadásokat, amit a kritikus szinte már minden ténykedés nélkül, pusztán létezésével jelent, amint a nem-akotás, tehát a saját fegyverével való meg-támadhatatlanság fedezékéből acsarkodik — sem egészen jelentéktelenekről, akikre az első sorok után könnyűszerrel ráolvasható a dilettantizmus, vagy tehetségtelenség. A középszerűekről, akik potenciálisan talán értéket jelentenek, de nélkülöznek fontos élménykomplexumokat, melyek határozottan körvonalazzák területüket s így esetükben, minden szöveghez kötött gáncsoskodás bizonyos mértékben igazságtalan és hamis. Minthogy a bírálatnak kissé mindig önmagunk bírálatának is kell lennie s ahogy magunkat képtelenek vagyunk sztatikusan felfogni: álva és itélkezve, szükségszerű, hogy a költőt is mozgásban fogjuk fel s a költői művet folyamatnak, be nem fejezett egésznek tekintsük. Bizonyára ez az a módszer, mely viszonylag igazságos és leginkább helytálló szépirodalmi kritikához vezet. Pusztán technikai okokból van ugyanis, hogy Hegyi Endrénak 30, Arató Andrásnak pedig eggyel kevesebb versét kapjuk a két verseskönyvben, úgy, mintha addig s azóta semmi sem történt volna s a kritika fogyatékoságának kell felfognunk, ha ezt nem tudjuk beleilleszteni a folytonosságba, melynek valójában része, noha határozottan érezzük, hogy ez lenne helyes.

Talán történtek már kísérletek a szépirodalmi bírálat valamilyen formában való „racionalizálására“, talán gondoltak már arra is, hogy abszurd ez az anarkia, melyben a kritika szenved, tragikusan és igazságtalanul generális szabályaival, nyekergő normáival és berozsdázott paragrafusaival. Kétségtelen, hogy távol vagyunk még egy akár nagy vonalokban kidolgozott ilyenmíű rendszer megvalósulásától, aminthogy távol vagyunk az ehhez elengedhetetlenül szükséges társadalmi előfeltételektől is.

Vajjon a forma és tartalom maradéktalanul meghatározza a költeményt — s ezeknek, vagy ezek viszonyának bírálatát egyben a költemény helyes kritikája is? Alig hihető. S épp ezért nem állítható szembe minden további nélkül Hegyi, az általánosságokról csengő-bongó verseket szerkesztő fiatal költő Aratóval, a zsidóság-komplexummal telített poétával. Az egyik impulzív, érzelmi lírája a másik racionális és szüntelenül problémákba ütköző költészetével anélkül, hogy ezek rugóit is tüzetesen meg ne vizsgálnánk egyben. Tagadhatatlan, hogy nagy munka és erőmegfeszítéssel járna mindennek tökéletes keresztülvitele s nem kívánhatja jogosan a költő bírálójától, különösen, ha egyébként nem feltétlenül